

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

V međunarodni naučni skup
Zlatibor 24-27. septembar 2011.

University of Belgrade
Faculty of Special Education and Rehabilitation

5th International Scientific Conference
Zlatibor 24-27. September 2011.

SPECIJALNA EDUKACIJA
I REHABILITACIJA *danas*
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION *today*

zbornik radova
proceedings

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

V međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

The Fifth International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Zlatibor, September, 24-27. 2011.

**Zbornik radova
Proceedings**

Beograd, 2011.

Belgrade, 2011

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY

Zbornik radova
Proceedings

V međunarodni naučni skup
The Fifth International Scientific Conference
Zlatibor, 24-27. septembar 2011.

Izdavač/Publisher:

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation
Visokog Stevana 2, 11 000 Beograd
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača/For publisher:

Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Urednici:

Prof. dr Nenad Glumbić, Doc. dr Vesna Vučinić

Štampa/Printing:

AKADEMIJA
Beograd

Tiraž/Circulation: 300

ISBN

PROVERA INSTRUMENTA ZA PROCENU POJMA O SEBI ADOLESCENATA OŠTEĆENOG SLUHA⁷

Irena Stojković, Sanja Dimoski, Vesna Radovanović, Radmila Nikić
Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Pojam o sebi je složaj opažaja, misli i osećanja osobe o vlastitij ličnosti. Cilj ovog rada je početna provera podobnosti skala prilagođene verzije Upitnika samoopisa autora Marša (Marsh, 1988), za primenu kod adolescenata oštećenog sluha u našoj sredini. U našem radu analizirane su sledeće skale upitnika: procena vlastitog fizičkog izgleda, fizičkih sposobnosti, odnosa sa vršnjacima i opšteg samopoštovanja.

Uzorak istraživanja obuhvata adolescente oštećenog sluha (N=51) uzrasta 15–19 godina koji pohađaju školu za učenike sa oštećenjem sluha „Stefan Dečanski” u Beogradu.

Primenjene su skale prilagodjene verzije Upitnika samoopisa koju je Van Garp (Van Garp, 1996) konstruisala za primenu kod osoba oštećenog sluha.

Utvrđene su sledeće vrednosti koeficijenta unutrašnje konzistentnosti (Kronbahov α koeficijent): fizički izgled – 0,76, fizičke sposobnosti 0,83, odnos sa vršnjacima 0,42, opšte samopoštovanje 0,77.

Postoji statistički značajna korelacija ($p < 0,05$) između školskog razreda i skala procene vlastitih fizičkih sposobnosti (Spirmanov ro koeficijent 0,36) i odnosa sa vršnjacima (0,28). Utvrđene su statistički značajne korelacije skale opšteg samopoštovanja sa skalama fizičkog izgleda (Pirsonov $r=0,55$, $p < 0,01$), fizičkih sposobnosti ($r=0,29$, $p < 0,05$) i odnosa sa vršnjacima ($r=0,62$, $p < 0,01$). Nisu utvrđene razlike u skalama pojma o sebi obzirom na pol.

Skale Upitnika samoopisa pokazuju zadovoljavajuću pouzdanost. Izuzetak je skala odnosa sa vršnjacima koja zahteva dalju doradu u cilju primene kod adolescenata oštećenog sluha u našoj sredini. Utvrđene korelacije između skale opšteg samopoštovanja i drugih skala pojma o sebi u skladu su sa korelacijama dobijenim u ranijim istraživanjima što govori u prilog validnosti instrumenta.

ključne reči: *pojma o sebi, adolescenti, oštećenje sluha.*

U naučnoj literaturi sreću se brojna određenja pojma o sebi. Analizirajući različita shvatanja pojma o sebi, u cilju da otkrije šta im je zajedničko, Havelka zaključuje da većina autora opisuje pojam o sebi kao „ukupnost opažaja, misli i osećanja, ocena i predviđanja osobe o sebi kao iskustvenom objektu i kao učesniku u interakciji sa fizičkim i socijalnim okruženjem” (Havelka, 1992, str. 175). Pored pojma o sebi, u proučavanju doživljaja osobe o vlastitij ličnosti koriste se i izrazi samopoštovanje, slika o sebi i samoeфикаsnost. Butler i Gason (Butler & Gason, 2005) ukazuju na sledeće razlike u definisanju navedenih pojmova: pojam o sebi odnosi se na sveobuhvatni doživljaj vlastite ličnosti; vrednosni aspekt pojma o sebi jeste samopoštovanje; karakteristike kojima osoba opisuje sebe čine

⁷ Rad je realizovan u okviru projekta „Efekti primenjene fizičke aktivnosti na lokomotorni, metabolički, psiho-socijalni i vaspitni status populacije R Srbije“ pod brojem III 47015, a kao deo podprojekta „Efekti primenjene fizičke aktivnosti na lokomotorni, metabolički, psiho-socijalni i vaspitni status populacije osoba sa posebnim potrebama R Srbije” koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj R Srbije – Ciklus naučnih projekata 2011-2014.

sliku o sebi; procena vlastitih kompetencija u preduzimanju nekih aktivnosti označava se kao samoefikasnost.

U literaturi postoji velika raznovrsnost instrumenata namenjenih proceni pojma o sebi. Oni se međusobno razlikuju u pogledu toga da li pojam o sebi posmatraju kao jednodimenzionalan ili višedimenzionalan konstrukt i u pogledu oblasti pojma o sebi koje obuhvataju.

Upitnik samoopisa (*Self Description Questionnaire - SDQ*) čiji je autor Marš (Marsh, 1988), jedan je od često primenjivanih instrumenata za procenu pojma o sebi. Počiva na teorijskom modelu Ševelsona i saradnika (Shavelson, Hubner, & Stanton, 1976) u kome se pretpostavlja da je pojam o sebi višedimenzionalan i hijerarhijski organizovan. Dakle, prema ovom modelu, osobe mogu imati različita opažanja i procene vlastitih kompetencija u različitim oblastima funkcionisanja. Uz to, one grade opšte samopoštovanje koje je zasnovano na ličnoj sintezi procena svojih kompetencija u različitim domenima.

Upitnik samoopisa konstruisan je na uzorku iz Australije, a zatim je prilagođavan i korišćen u proučavanju pojma o sebi u različitim kulturama.

Van Garpova (Van Gulp, 1996) je izvršila adaptaciju upitnika SDQ-1 (koji je inače namenjen za procenu pojma o sebi osoba u preadolescenciji), za primenu kod osoba oštećenog sluha uzrasta od 8 godina do završetka adolescencije. Upitnik SDQ-1 obuhvata sledeće domene pojma o sebi: fizički izgled, fizičke sposobnosti, matematičke sposobnosti, sposobnost čitanja, opšte školske sposobnosti, odnos sa vršnjacima, odnos sa roditeljima i opšte samopoštovanje. Prilagođavanje upitnika osobama oštećenog sluha sastojalo se iz jezičkog pojednostavljenja tvrdnji koje čine skale (kako bi ih adolescenti oštećenog sluha mogli razumeti) i pravljenja video snimaka na kojima se upitnik zadaje znakovnim jezikom.

Ciljevi ovog rada su:

1. Prilagođavanje skala fizičkog izgleda, fizičkih sposobnosti, odnosa sa vršnjacima i opšteg samopoštovanja adaptiranog Upitnika samoopisa (Van Gulp, 1996) za primenu kod adolescenata oštećenog sluha u našoj sredini;

2. Utvrđivanje pouzdanosti i normalnosti raspodele prilagođenih skala na uzorku adolescenata oštećenog sluha;

3. Istraživanje uzrasnih i polnih razlika u pojmu o sebi adolescenata oštećenog sluha.

METODOLOGIJA

Uzorak

Uzorak istraživanja obuhvata adolescente oštećenog sluha (N=51) uzrasta 15 – 19 godina koji pohađaju školu za učenike sa oštećenjem sluha „Stefan Dečanski” u Beogradu.

Instrument

Primenjene skale Upitnika samoopisa sastoje se od niza stavki za koje ispitanici biraju jedan od ponuđenih odgovora na petostepenoj skali: NE = NETAČNO; ne = malo netačno; ponekad = ponekad netačno, ponekad tačno; da = malo tačno; DA = TAČNO. Slaganje sa pojedinim stavkama ukazuje na pozitivan pojam o sebi, a u drugima na negativan pojam o sebi. Skorovi na ovim drugim stavkama se rekoriraju, tako da više vrednosti na skalama ukazuju na pozitivniji pojam o sebi.

Faze istraživanja

U prvoj fazi istraživanja skale Upitnika samoopisa prevedene su na srpski jezik. Nakon toga je izvršeno jezičko prilagođavanje stavki na osnovu mišljenja dva surdologa o tome kako da se postigne razumljivost stavki za adolescente oštećenog sluha.

U drugoj fazi istraživanja skale su primenjene na uzorku adolescenata oštećenog sluha. Upitnici su zadavani grupno, u pisanoj formi, a istovremeno su uputstvo i stavke zadavani usmeno, uz gestovni prevod. Kada je bilo potrebno, ispitanicima je pružana individualna pomoć u razumevanju stavki i odgoaranju.

REZULTATI

Deskriptivne mere skala Upitnika samoopisa

Deskriptivne mere skala Upitnika samoopisa utvrđene u istraživanju prikazane su u Tabeli 1.

Tabela 1 – Aritmetičke sredine (M), standardne devijacije (SD), minimalne (min) i maksimalne (max) vrednosti skala Upitnika samoopisa dobijene na uzorku u celini

Skala	M	SD	Min	Max
Fizički izgled	4.17	.61	2.89	5.00
Fizičke sposobnosti	4.10	.81	1.33	5.00
Odnos sa vršnjacima	4.28	.38	3.11	4.78
Opšte samopoštovanje	4.17	.51	2.90	5.00

Moguće vrednosti na skalama Upitnika samoopisa kreću se između 1 i 5. Utvrđene aritmetičke sredine dobijene na našem uzorku (Tabela 1) ukazuju na u proseku pozitivan pojam o sebi adolescenata oštećenog sluha obuhvaćenih istraživanjem.

Pouzdanost i normalnost raspodele skala Upitnika samoopisa

Podaci o pouzdanosti i normalnosti raspodele prilagođenih skala Upitnika samoopisa prikazani su u Tabeli 2.

Tabela 2 – Pouzdanost (Kronahov α koeficijent i Gutmanov split half koeficijent) i normalnost raspodele (Kolmogorov-Smirnov test) prilagođenih skala Upitnika samoopisa

Skala	Kronbahov α koeficijent	Gutmanov split half koeficijent	Kolmogorov-Smirnov test (p)
Fizički izgled	.76	.72	1.118 (.164)
Fizičke sposobnosti	.83	.80	1.195 (.115)
Odnos sa vršnjacima	.42	.51	1.134 (.153)
Opšte samopoštovanje	.77	.69	.567 (.905)

Podaci u Tabeli 2 pokazuju da skale poseduju zadovoljavajuću pouzdanost. Izuzetak je skala odnosa sa vršnjacima koja ima nisku pouzdanost. Vrednosti Kolmogorov-Smirnov testa koje nisu statistički značajne ukazuju da je distribucija skorova na svim skalama u skladu sa normalnom raspodelom.

Korelacije između skala Upitnika samoopisa

Međusobne korelacije skala Upitnika samoopisa prikazane su u Tabeli 3.

Tabela 3 – Korelacije skala Upitnika samoopisa

Varijabla	Fizički izgled	Fizičke sposobnosti	Odnos sa vršnjacima	Opšte samopoštovanje
Fizički izgled		.22	.56**	.55**
Fizičke sposobnosti			.44**	.29*
Odnos sa vršnjacima				.62**

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

Podaci prikazani u Tabeli 3 pokazuju da skale Upitnika samoopisa međusobno statistički značajno pozitivno koreliraju. Izuzetak je korelacija između skala fizičkog izgleda i fizičkih sposobnosti koja nije statistički značajna.

Korelacija školskog razreda i skala Upitnika samoopisa

U Tabeli 4 prikazane su vrednosti koeficijenata linearne korelacije (Spirmanovog ro koeficijenta) između varijabli školskog razreda i skala pojma o sebi.

Tabela 4 – Korelacije školskog razreda i skala Upitnika samoopisa (Spirmanov ro koeficijent)

	Fizički izgled	Fizičke sposobnosti	Odnos sa vršnjacima	Opšte samopoštovanje
Školski razred	.08	.36*	.27*	.21

* $p < 0.05$

Podaci u Tabeli 3 pokazuju da postoji statistički značajna korelacija između školskog razreda i skala procene vlastitih fizičkih sposobnosti i odnosa sa vršnjacima.

Razlike između mladića i devojaka u dimenzijama pojma o sebi

Primenili smo t-test da bismo utvrdili da li postoje razlike između mladića i devojaka u pogledu dimenzija pojma o sebi. Rezultati su prikazani u Tabeli 5.

Tabela 5 – Rezultati t-testa za ispitivanje razlika u pogledu dimenzija pojma o sebi obzirom na pol

Dimenzija pojma o sebi	M (SD) mladići	M (SD) devojke	(df) t	p
Fizički izgled	4.10 (.66)	4.26 (.56)	(48) -.91	.369
Fizičke sposobnosti	4.07 (.91)	4.11 (.70)	(47) -.18	.856
Odnos sa vršnjacima	4.27 (.37)	4.28 (.40)	(48) -.12	.904
Opšte samopoštovanje	4.18 (.54)	4.15 (.50)	(48) .22	.823

Podaci u Tabeli 5 pokazuju da nema statistički značajnih razlika između mladića i devojaka u pogledu dimenzija pojma o sebi.

DISKUSIJA

Pojam o sebi je konstrukt koji je povezan sa raznovrsnim pokazateljima psihosocijalnog funkcionisanja osoba. Cilj ovog istraživanja bio je da izvršimo prilagođavanje Upitnika samoopisa za adolescente oštećenog sluha (Van Gurp, 1996) za primenu kod ispitanika iz naše sredine.

U istraživanju su skale zadavane u pisanoj formi, uz usmeno davanje uputstava i čitanje stavki što je praćeno i znakovnim jezikom. Pokazalo se da su uz ovakav način zadavanja, primenjen skale Upitnika samoopisa razumljive adolescentima oštećenog sluha, mada je većini njih potrebna individualna pomoć. Na razumljivost skala ukazuju i dobijene vrednosti koeficijenta pouzdanosti skala koje su adekvatne. Izuzetak je skala odnosa sa vršnjacima koja pokazuje nisku pouzdanost. U daljim istraživanjima potrebno je usavršiti ovu skalu za primenu među adolescentima u našoj sredini.

Na svim primenjenim skalama utvrđena je normalna raspodela skorova (kako pokazuju rezultati Kolmogorov-Smirnov testa). Pojam o sebi adolescenata obuhvaćenih uzorkom je u proseku pozitivan, odnosno oni u proseku pozitivno vrednuju svoje osobine u oblastima fizičkog izgleda, fizičkih sposobnosti, odnosa sa vršnjacima i imaju pozitivno opšte samopoštovanje.

Učenici koji pohađaju više razrede pozitivnije vrednuju odnose sa vršnjacima i vlastite fizičke sposobnosti od učenika nižih razreda. Ovo je u skladu sa istraživanjima dobijenim na uzorcima osoba koje čuju koji pokazuju da postoji porast na skalama pojma o sebi tokom perioda kasne adolescencije (Marsh, 1989).

Istraživanja na osobama neoštećenog sluha pokazuju da je zadovoljstvo fizičkim izgledom najjači prediktor opšteg samopoštovanja (Harter, 1990), dok u našem istraživanju skala odnosa sa vršnjacima pokazuje višu korelaciju sa skalom samopoštovanja od skale fizičkog izgleda. To ukazuje na mogućnost da je među adolescentima oštećenog sluha sfera odnosa sa vršnjacima najznačajnija oblast za izgradnju formiranja pojma o sebi.

ZAKLJUČAK

Podaci dobijeni istraživanjem ukazuju da su prilagođene skale Upitnika samoopisa za adolescente oštećenog sluga (Van Gorp, 1996) podobne za primenu u istraživanjima i praktičnom radu sa osobama iz naše sredine. Potrebno je dalja istraživanja usmeriti na prilagođavanje preostalih skala Upitnika samoopisa i na usavršavanje skale odnosa sa vršnjacima.

LITERATURA

1. Butler, R. J., Gasson, S. L. (2005). Self esteem/self concept scales for children and adolescents: A review. *Child and Adolescent Mental Health, 10*, 190-201. doi: 10.1111/j.1475-3588.2005.00368.x
2. Harter, S. (1990). Self and identity development. U: S. Feldman & G. Elliott (Eds.), *At the Threshold* (pp. 352-387). Cambridge: Harvard University Press.
3. Havelka, N. (1992). *Socijalna percepcija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
4. Marsh, H. W. (1988). *Self description questionnaire I*. San Antonio, TX: The Psychological Corporation.
5. Marsh, H. W. (1989). Age and sex effects in multiple dimensions of self-concept: Preadolescence to early adulthood. *Journal of Educational Psychology, 81*, 417-430. doi: 10.1037/0022-0663.81.3.417
6. Shavelson, R. J., Hubner, J. J., Stanton, G. C. (1976). Self concept: Validation of construct interpretations. *Review of Educational Research, 46*, 407-441. doi:10.3102/00346543046003407
7. Van Gorp, S. (1996). Self-concept measurement with deaf students: A revised SDQ-1 with sign language support. *B. C. Journal of Special Education, 20*, 1. ISSN: 0704-7509.

SELF DESCRIPTION QUESTIONNAIRE IN ADOLESCENTS WITH HEARING IMPAIRMENTS

Irena Stojković, Sanja Dimoski, Vesna Radovanović, Radmila Nikić
University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation

Self-concept refers to a person's perceptions, cognitions and emotions toward self. The aim of the present study is preliminary examination of adequacy of an adapted version of Self Description Questionnaire (Marsh, 1988) for use in adolescents with hearing impairment in Serbia. The following scales of Self Description Questionnaire are analysed: physical appearance, physical abilities, peer relations, and general self-esteem.

The sample included adolescents with hearing impairment (N=51) aged 15-19 who attend special school for pupils with hearing impairments "Stefan Dečanski", Belgrade.

The adapted scales of Self Description Questionnaire for pupils with hearing impairments (Van Gurp, 1996) were translated and linguistically modified. The Cronbach's alphas for adapted scales are as follows: physical appearance - 0.76, physical abilities - 0.83, peer relations - 0.42, general self-esteem - 0.77.

The analyses yielded statistically significant correlations ($p < 0.05$) between school grade and physical abilities scale (Spearman's $\rho = .36$) and peer relations scale (Spearman's $\rho = .28$). General self-esteem is significantly positively related to scales of physical appearance (Pearson $r = .55$, $p < 0.01$), physical abilities ($r = .29$, $p < 0.05$) and peer relations ($r = .62$, $p < 0.01$). There are no statistically significant differences in self-concept dimensions between genders.

The scales of Self Description Questionnaire show adequate reliability. The exemption is peer relations scale which should be further modified for use among adolescents with hearing impairments in Serbia. The correlations between general self-esteem scale and other scales of Self Descriptions Questionnaire are in accordance with the correlations obtained in previous research which supports validity of the adapted instrument.

Key words: self-concept, adolescents, hearing impairment.